

Studij slučaja grupe sudnjeg dana "Family Radio" na temelju teorije kognitivne disonance

---

Erceg, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:879586>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-02**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera Osijek
Filozofski fakultet
Studij psihologije

**STUDIJ SLUČAJA GRUPE SUDNJEG DANA „FAMILY RADIO”
NA TEMELJU TEORIJE KOGNITIVNE DISONANCE**

Diplomski rad

Iva Erceg

Mentor: doc. dr. sc. Silvija Ručević

Sumentor: dr. sc. Daniela Šincek

Osijek, 2012

SADRŽAJ

Uvod.....	1
Grupe „sudnjeg dana” i teorija kognitivne disonance.....	1
Prijašnja istraživanja.....	2
O grupi „Family radio”.....	4
Cilj istraživanja.....	5
Problem i hipoteza.....	5
Problem.....	5
Hipoteza.....	5
Metoda.....	5
Studija slučaja.....	5
Postupak.....	6
Uvjeti nužni za manifestaciju kognitivne disonance kroz pojačanu propagandu i regrutiranje novih članova.....	8
Osoba mora istinski vjerovati u ideju pokreta i njeno ponašanje mora biti sukladno tom uvjerenju.....	8
Osoba, u ime vjerovanja, mora poduzeti akcije koje je teško poništiti.....	10
Predviđanje mora biti dovoljno specifično i vidljivo u stvarnom svijetu kako bi ga događaji mogli nedvojbeno pobiti.....	11
Takav pobijajući događaj mora se dogoditi i biti prepoznat od strane vjernika....	12
Vjernik mora imati socijalnu podršku grupe.....	12
Ishodi diskonfirmacije.....	15
Očekivano ponašanje.....	15
Opaženo ponašanje.....	15
Rasprava.....	19
Nedostatci	23
Praktične implikacije i preporuke za buduća istraživanja.....	23
Zaključak.....	25
Literatura.....	26
Prilozi.....	30

Studij slučaja grupe sudnjeg dana „Family Radio” na temelju teorije kognitivne disonance. *Applying cognitive dissonance theory on the case study of a doomsday group „Family Radio”.*

Iva Erceg

Sažetak

Cilj ovog rada je ispitati primjenjivost postavki teorije kognitivne disonance na ponašanje članova grupe sudnjeg dana „Family Radio”. Grupa je praćena od lipnja 2011. do ožujka 2012., a podatci su prikupljeni iz različitih izvora, prvenstveno sa web stranice grupe Family Radio te yahoo grupe TimeandJudgment_May212011. Ovaj rad je deskriptivna studija slučaja, što znači da pokušava opisati činitelje koji su ključni za djelovanje grupe „Family Radio”, a pri analizi podataka smo se oslanjali na teoretske pretpostavke teorije kognitivne disonance. Prema navedenoj teoriji, nakon diskonfirmacije, članovi grupe trebali bi pojačati propagandne aktivnosti i pokušaje pridobivanja novih članova. Prikupljeni podatci organizirani su prema uvjetima koje Festinger smatra nužnim za manifestiranje takvog ishoda diskonfirmacije; navedeno je koja ponašanja se očekuju te primjeri opaženih ponašanja kod članova grupe „Family Radio”. Utvrdili smo da grupa ostvaruje uvjete nužne za manifestaciju takve reakcije na diskonfirmaciju, no nisu primijećena ponašanja u prilog hipotezi. Čini se kako je reinterpretacija glavna taktika pri suočavanju s disonancom u ovom slučaju. Postavlja se pitanje usporedivosti „modernih” grupa s onim prije proučavanim, posebno s obzirom na kohezivnost i kvalitetu socijalne podrške u kontekstu modernih načina komunikacije.

Abstract

The aim of this study was to examine the applicability of cognitive dissonance theory on the behavior of members of the doomsday group „FamilyRadio”. The group was followed from June 2011 till March 2012, and data was collected from various sources, primarily from group's webpage and yahoo group TimeandJudgment_May212011. This paper is a descriptive case study, it is trying to describe factors that are crucial for the actions of the group „Family Radio”. In data analysis, we relied on the theoretical assumptions of the cognitive dissonance theory. According to the theory, after disconfirmation, group members should strengthen propaganda activities and attempts to win new members. Data that had been collected was organized according to the conditions that Festinger considered necessary for the manifestation of such an outcome; expected behavior was compared with observed behavior and examples were given. Although, group did satisfied necessary conditions, observed behavior was not in support of hypothesis. It seems that, in this case, reinterpretation was the main method of dealing with the dissonance. We can question comparability of „modern” group with those studied before, particularly considering cohesiveness and quality of social support in the context of modern modes of communication.

Ključne riječi

kognitivna disonanca, studij slučaja, grupe sudnjeg dana, Family Radio, diskonfirmacija

Key Words

cognitive dissonance, case study, doomsday groups, Family Radio, disconfirmation

UVOD

Grupe „sudnjeg dana” i teorija kognitivne disonance

Grupama „sudnjeg dana” nazivaju se skupine ljudi koje vjeruju da će se u određeno vrijeme u budućnosti dogoditi smak svijeta te se u skladu s tim predviđanjem pripremaju, vjerujući da su oni zbog svoje vjere „izabrani” da budu spašeni. Ljudi koji se priključuju takvim skupinama često ostavljaju sve iza sebe: posao, obitelj, sigurnost, „normalni” život - potpuno i nepokolebljivo vjerujući proročanstvu. Nakon što se to proročanstvo pokaže netočnim grupa često ulaže još više napora u „preobraćivanje nevjernika” i inicijaciju novih članova u svoj pokret.

Festinger, Riecken i Schachter (1956) navode pet uvjeta koji trebaju biti zadovoljeni kako bi se takvo ponašanje manifestiralo:

1. Osoba mora istinski vjerovati u ideju pokreta i njeno ponašanje mora biti sukladno tom uvjerenju.
2. Osoba, u ime vjerovanja, mora poduzeti akcije koje je teško poništiti, na primjer, dati otkaz na poslu, razdijeliti svu imovinu i slično. Općenito, što su te akcije važnije i teže za poništiti, veća je osobna predanost uvjerenju.
3. Predviđanje mora biti dovoljno specifično i vidljivo u stvarnom svijetu kako bi ga događaji mogli nedvojbeno pobiti.
4. Takav pobijajući događaj mora se dogoditi i biti prepoznat od strane vjernika.
5. Vjernik mora imati socijalnu podršku grupe.

Prva dva uvjeta specificiraju okolnosti koje će učiniti vjerovanje otpornim na promjene, a treći i četvrti uvjet ukazuju na faktore koji će izvršiti snažan pritisak na promjenu uvjerenja kod vjernika. Peti uvjet je ključan za održavanje uvjerenja unatoč pritisku. Naime, pojedinac ne bi mogao podnijeti takav nepobitni dokaz da je njegovo uvjerenje pogrešno, ali grupa vjernika to može.

Kroz povijest su zabilježeni brojni slučajevi pokreta koji zadovoljavaju gore navedene uvjete. Vjernici koji su se pripremali za svoje predviđanje poduzeli su brojne akcije konzistentne sa svojim stavom, od javnog iznošenja svojih uvjerenja do zanemarivanja svakodnevnog života ili dijeljenja materijalne imovine. Kroz takve akcije, te podsmijeh i čuđenje okoline stvorena je snažna posvećenost uvjerenju.

No, što kada se ono pokaže netočnim? Neispunjavanje proročanstva dovodi do snažne i bolne disonance čija će snaga ovisiti o stupnju pojedinčevog uvjerenja u predviđanje i količini napora koju je uložio u pripremu za događaj. S obzirom da je u grupama ovog tipa uvjerenje grupe većinom krucijalno za život pojedinca, te se provode opsežne pripreme, disonanca je vrlo snažna i nužno ju je reducirati (Festinger i sur., 1956). Festinger definira disonancu kao negativno nagonско stanje koje se pojavljuje kad god pojedinac ima dvije kognicije koje su psihološki nedosljedne ili kada se ponaša nedosljedno svojim stavovima. Pri tome se kognicija odnosi na bilo koje znanje, vjerovanje ili mišljenje o okolini, samome sebi ili nečijem ponašanju. Bitna postavka teorije jest da svaka osoba teži uspostavljanju sklada (konsonance) između svojih kognicija i ponašanja, što rezultira različitim akcijama u cilju smanjivanja disonance. Disonanca se može smanjiti na više načina, na primjer osoba može promijeniti ponašanje, izmijeniti stav, selektivno izbjegavati informacije u suprotnosti sa stavom ili tražiti nove informacije u skladu sa stavom (Aronson, Wilson i Akert, 2005).

Najjednostavniji način reduciranja disonance bio bi da vjernici uvide kako je proročanstvo bilo netočno, odbace uvjerenja i ponašanja povezana s njim i nastave sa svojim normalnim životom. Međutim, vjerniku toliko uključenom u vjerovanje ovaj način reduciranja disonance gotovo je „bolniji” od njenog toleriranja. Nadalje, vjernici mogu donekle ignorirati neispunjavanje proročanstva pravdajući ga krivo protumačenim datumom ili nekim drugim objašnjenjem. Racionalizacija i traženje potpore kod drugih članova grupe mogu katkada umanjiti šok koji slijedi nakon razočaranja. Ipak, disonancu se ne može u potpunosti eliminirati ovim metodama. Jedini način da se disonanca u potpunosti eliminira je traženje novih članova koji će prihvatiti sustav vjerovanja grupe. Naime, ako se i nakon neuspjelog proročanstva još ljudi želi priključiti grupi to znači da njihovo uvjerenje mora biti točno. To je razlog zašto propalo proročanstvo izaziva još veći žar vjernika, javne aktivnosti i snažnu usmjerenost na pridobivanje novih članova (Festinger i sur., 1956).

Prijašnja istraživanja

Krajem rujna 1956. godine dnevne novine „Lake City Herald” objavile su vijest zanimljivog naslova; „Proročanstvo s planeta. Clarion upozorava: Izbjegnite poplavu. Zapljusnuti će vas 21. prosinca, svemir poručuje predgrađu.”. U članku se navodi kako

je kućanica iz predgrađa, Marian Keech, putem automatskog pisanja primila poruku od superiornih bića s planeta Clariona u kojoj oni upozoravaju da će grad biti uništen u poplavi (Festinger i sur., 1956).

Ova kratka vijest sa zadnje stranice zainteresirala je trojicu psihologa koji su željeli ispitati praktične implikacije teorije kognitivne disonance. Proročanstvo gđe. Keech odnosilo se na specifični datum i događaj te se ona sa svojim javnim iskazom već donekle obvezala vjerovanju. Stoga je ovaj slučaj bio prilika da provjere što će se dogoditi nakon što proročanstvo iznevjeri.

Nakon prvog kontakta s gđom. Keech utvrdili su da je ovaj slučaj pogodan za provjeru teorije te su se, uz nekoliko unajmljenih opažaća, infiltrirali u grupu. Mjesecima su sudjelovali u svim aktivnostima grupe istovremeno bilježeći podatke o interakciji članova i njihovim uvjerenjima te, što je najzanimljivije, postupcima nakon što se proročanstvo nije ostvarilo. Članovi koji nisu uložili previše u grupu i koji nisu u potpunosti internalizirali vjerovanje napustili su grupu i nastavili s normalnim životom. No, istaknutiji članovi grupe kojima je vjerovanje postalo centralni stav nisu se mogli odreći svojih vjerovanja kako bi smanjili disonancu. Nužne su bile druge metode. Grupa je postala još uvjerenija u važnost širenja poruka „Čuvara”. Snažan porast zainteresiranosti za medijske iskaze i privlačenje novih članova bio je u izrazitoj suprotnosti s prijašnjim ponašanjem grupe. Disonanca je očito bila snažna i bolna, a posvećeni članovi grupe pokušavali su je eliminirati traženjem novih članova i jačajući propagandne aktivnosti grupe (Festinger i sur., 1956).

No, nakon te prve potvrde teorije kognitivne disonance pokušaji repliciranja rezultata nisu bili uspješni. Iako je i u drugim primjerima većina grupa opstala i nakon neuspjelog proročanstva, nije došlo do povećanja propagandnih aktivnosti.

Hardyck i Braden (1962) proučavali su jednu takvu grupu. Vođa grupe bila je gđa. Shepard, svećenik i glavni prorok, koja je primila Božju obavijest o neminovnoj nuklearnoj propasti te se grupa u iščekivanju katastrofe povukla u skloništa. Nakon izlaska iz skloništa provedeni su intervjui sa svim članovima „Kolonije”, a iz njih se nije moglo zaključiti da članovi traže veći publicitet ili namjeravaju pojačano tražiti nove članove. Vjernici su i dalje čvrsto vjerovali da će do napada doći uskoro, ali reinterpretirali su svoju svrhu boravka u skloništima kao provjeru snage svoje vjere. Njihovo opažanje grupe i intervjui s članovima ukazali su na dva faktora koja razlikuju

„Koloniju” od prije proučavanih grupa, specifično „Lake City” grupe, a koji mogu objasniti zašto se ova grupa ponašala drugačije. Prvi faktor je količina socijalne podrške među članovima. Ova grupa je imala izrazito koherentni sustav vjerovanja, članovi su se poznavali godinama te su neko vrijeme živjeli odvojeno od ostatka svijeta. Hardyck i Braden (1962) zaključuju da su članovi dobili toliku podršku unutar grupe da nisu imali potrebe za regrutiranjem novih članova. Navode i primjer grupe „Communita” koju je 1960. opisao Van Peype u jednim nizozemskim novinama. Ta je grupa predvidjela smak svijeta potopom te su se u očekivanju događaja povukli u izolaciju u planinama. Grupa je bila vrlo slična „Koloniji”, pri čemu je količina socijalne podrške među članovima bila izrazita te nakon neuspjelog proročanstva nisu pokazivali želju za inicijacijom novih članova. Drugi faktor koji razlikuje ovu grupu od „Lake City” grupe je količina ismijavanja od strane vanjskog svijeta. Hardyck i Braden (1962) utvrdili su da je grupa doživjela iznenađujuće malo ismijavanja. Tako su neki njihovi sugrađani podržavali građenje skloništa, a grupa je čak dobila priznanje za „uslugu koju su učinili javnosti”. Na temelju svojih nalaza oni zaključuju da Festingerovi uvjeti nisu dovoljni kako bi se javilo jačanje propagandnih aktivnosti i regrutacija, odnosno potrebno je da grupa doživi i određenu količinu ismijavanja te samo minimum socijalne podrške.

O grupi „Family radio”

Grupa „Family Radio” preplavila je medijski prostor prošle godine. Njihov vođa Harold Camping američki je radijski propovjednik koji je izazvao pozornost proročanstvom da će 21. svibnja 2011. doći do „sudnjeg dana” („Awesome, it's the end of the world”, 2011). Točnije, 21. svibnja snažni potres pogoditi će Zemlju, a oni koji su izabrani da budu spašeni otići će u raj, dok će ostatak pučanstva provesti pet mjeseci u agoniji do 21. listopada 2011. kada će nastupiti konačni smak svijeta (BibleandScience2, 2011; Judgement, n. d.). Služeći se posebnim matematičkim sustavom kojega je sam osmislio s ciljem interpretiranja mističnih biblijskih proročanstava, Camping je izračunao da će smak svijeta biti i 6. rujna 1994., no tada je „krivo izračunao datum” (Bagh, 2011). Camping je ponovno predvidio da će 21. svibnja 2011. oko 200 milijuna istinskih vjernika otići u raj, a da će ostale pogoditi razorni potres („THE BIBLE REVEALS”, 2010). Njegovi sljedbenici potrošili su milijune dolara kako bi razglasili ovo proročanstvo („Awesome, it's the end of the world”, 2011;

SantaCruzSDA, 2011). No, i taj dan je prošao, a ništa vezano uz Campingovo predviđanje nije se ostvarilo. Posljedično, grupa Family Radio morala se suočiti s realitetom. Svoju je pogrešku Camping objasnio tvrdnjom da je 21. svibnja zaista bio „sudnji dan”, ali na duhovnoj razini, a do fizičkog uništenja života na Zemlji, osim „izabranih” koje će „Isus podići u nebo”, doći će 21. listopada 2011. (911WorldNews, 2011; Camping, 2011d; newweblab, 2011). Camping i njegovi sljedbenici su izostajanje katastrofalnog potresa objasnili kao milost Spasitelja (Camping, 2011c). Stoga se mogu postaviti pitanja hoće li sljedbenici Harolda Campinga nastaviti vjerovati da su u pravu i nakon trećeg neuspjelog proročanstva ili postoji granica nakon koje će vjerovanje popustiti pred pobijajućim dokazima?

CILJ ISTRAŽIVANJA

Ispitati primjenjivost postavki teorije kognitivne disonance na ponašanje članova grupe sudnjeg dana „Family Radio”.

PROBLEM I HIPOTEZA

Problem

Utvrđiti je li ponašanje članova grupe „Family Radio” prije i poslije neispunjenog proročanstva u skladu s pretpostavkama teorije kognitivne disonance

Hipoteza

Grupa „Family Radio” će prema teoriji kognitivne disonance nastaviti s djelovanjem i nakon diskonfirmacije, te pojačati propagandne aktivnosti i traženje novih članova.

METODA

Studija slučaja

Analiza/studija slučaja je empirijsko ispitivanje koje istražuje suvremenu pojavu u kontekstu stvarnoga života, posebno kada granice između promatrane pojave i konteksta nisu posve jasne. Studiju slučaja karakterizira upotreba različitih izvora

podataka, triangulacija te oslanjanje na postojeće teorijske pretpostavke pri prikupljanju i analizi podataka (Yin, 2003).

Ono što je specifično u ovoj definiciji jest pokušaj da se studija slučaja razumije kao neinduktivni tip analize u kojem istraživač mora započeti s teorijskim promišljanjem mogućeg predmeta istraživanja, odgovoriti zašto smatra da je baš ta vrsta analize pogodna kao odgovor na teorijske hipoteze istraživanja i prikupiti podatke koji mogu odgovoriti na postavljena teorijska pitanja. Analiza slučaja kao istraživačka strategija pogodna je kada želimo odgovore na pitanja „kako” ili „zašto”, u situacijama kada istraživač ima vrlo malo kontrole nad proučavanim zbivanjima i kada je riječ o naglasku na suvremenim pojavama u nekom životnom kontekstu (Yin, 2003).

Studija slučaja može biti eksploratorna, eksplanatorna i deskriptivna. Eksploratorna studija koristi se za generiranje podataka o fenomenima o kojima ne postoje prethodne pretpostavke. Eksplanatornim studijama nastoje se utvrditi uzročno-posljedični odnosi, često uspoređujući nekoliko slučajeva i koristeći složenije tehnike analize. Deskriptivne studije karakterizira čvrsta teorijska osnova, a prikazu slučaja pristupa se holistički.

Ovaj rad je deskriptivna studija slučaja što znači da pokušava opisati činitelje koji su ključni za djelovanje grupe „Family Radio”, a pri analizi podataka smo se oslanjali na teoretske pretpostavke teorije kognitivne disonance.

Postupak

Grupu „Family Radio” proučavalo se u razdoblju od lipnja 2011. do ožujka 2012. Podaci za događaje prije i neposredno nakon 21. svibnja 2011. prikupljeni su retrospektivno iz različitih internetskih izvora. Prednost je dana intervjuima i video uratcima zbog manje mogućnosti iskrivljavanja podataka i izjava. Ukupno je preslušano sedam emisija Open Forum (koje vodi i uređuje Harold Camping) te je iz njih dobiven velik dio podataka o Campingovim predviđanjima, interakciji sa slušateljima/pozivateljima te objašnjenjima zašto će se proročanstvo ostvariti te zašto se prethodno nije ostvarilo. Preslušane su emisije snimljene u lipnju 2011. (1.-9. lipnja), a do ranijih emisija nije bilo moguće doći jer je stranica grupe (www.familyradio.com) preuređena nakon što 21. svibnja 2011. nije protekao u skladu s predviđanjima. S obzirom da je Camping doživio moždani udar 9. lipnja nakon toga nije bilo novih

emisija, već se program reprizirao. S iste stranice prikupljeno je i mnoštvo pisanih materijala, primjeri Campingove numerologije, izjava misije Family Radia, povijest organizacije te biografija i različite izjave Harolda Campinga. Camping je tijekom svoje bolesti nekoliko puta snimio poruke za svoje sljedbenike koje su također bile dostupne na stranici.

Podatci su prikupljeni i sa stranice *www.ebiblefellowship.com* koja je važan promotor Campingovih tumačenja. S te stranice također su prikupljeni audio materijali, preslušano je 26 emisija Questions and Answers koje uređuje i vodi Chris McCann, Campingov sljedbenik i osnivač stranice. Emisije obuhvaćaju razdoblje od 15. svibnja do 21. listopada 2011.

Praćena je i facebook stranica grupe Family Radio, kao i njihov youtube profil FAMILY RADIO NETWORK, drugi youtube uratci, dostupna financijska dokumentacija, te različiti internetski članci koji su se bavili grupom, posebice članovima prije i nakon diskonfirmacije.

Yahoo grupa TimeandJudgement_May212011(http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgement_May212011/) bila je najveći izvor podataka za ishode diskonfirmacije, pri čemu je pružila izravni uvid u razmišljanje članova nakon neispunjenog proročanstva.

Prikupljeni podatci organizirani su prema uvjetima koje Festinger smatra nužnim za manifestiranje kognitivne disonance. Navedeno je koja ponašanja se očekuju te primjeri opaženih ponašanja kod članova grupe „Family Radio”. Također se, na temelju teorije kognitivne disonance predviđaju ishodi diskonfirmacije te se očekivani ishodi uspoređuju s onima opaženima kod članova grupe. Grupa Family Radio kontaktirana je 19.10.2011. putem e-maila s ciljem provjere njihove otvorenosti i kako bi se dobili neki podatci o stavovima unutar grupe neposredno prije očekivanog smaka svijeta. Grupa je također kontaktirana 23.10.2011. kako bi se provjerilo stanje grupe nakon neispunjenog proročanstva.

Uvjeti nužni za manifestaciju kognitivne disonance kroz pojačanu propagandu i regrutiranje novih članova

Osoba mora istinski vjerovati u ideju pokreta i njeno ponašanje mora biti sukladno tom uvjerenju

Članovi grupe Family Radio na brojne su načine demonstrirali vjeru u ideje Harolda Campinga. U emisiju Open Forum koju Camping uređuje i vodi javljaju se slušatelji s pitanjima vezanim uz određene detalje njegovog tumačenja, izražavaju potporu i nadu u „spasenje”. Uz Family Radio, brojne druge web stranice pridružile su se u širenju vijesti o nadolazećem smaku svijeta među kojima se posebno ističe *www.eBibleFellowship.com*. Chris McCann, jedan od osnivača te stranice, uvjeren je u ispravnost Campingovog tumačenja, te niti nakon 21. svibnja ne sumnja u Campinga, kaže: „*Bilo bi to kao da kažete braći Wright da je svaki drugi pokušaj leta propao, pa ne trebaju niti pokušavati*” (Praetorius, 2011). McCann u svojoj emisiji Questions and Answers tumači Bibliju, odgovara na pitanja slušatelja i promovira Campingovo tumačenje. U emisiji 18. listopada 2011. kaže: „*Bili smo sigurni da je 21. svibnja sudnji dan. I bili smo u pravu. Sve se dogodilo, spiritualno*” (McCann, 2011).

Članovi grupe puno puta su izrazili svoje uvjerenje u Campingovo proročanstvo. Na primjer, G. Agate (2011c) kaže: „*Nikada u životu nisam bio toliko uvjeren u nešto i nikada nije bilo nešto toliko važnije niti zahtjevnije od istine i vječnog života.*” Tony Vicari (2011) tvrdi kako je uvjeren da će smak svijeta biti 21. listopada jer je vidio CD s preciznim izračunima na temelju Biblije.

No, nisu svi prominentni članovi grupe ostali aktivni nakon 21. svibnja 2011. Na primjer, Allison Warden jedna je od osnivačica web stranice *www.WeCanKnow.com* kojoj je cilj bio upozoriti ljude da je kraj blizu. Brojne novine i web portali objavili su sliku na kojoj pozira pred svojim autom oblijepljenim naljepnicama o nadolazećem smaku svijeta. Ona je bila jedna od volontera koji su dizajnirali jumbo plakate, majice i naljepnice s ciljem obznanjivanja svijetu da se pripreme za „sudnji dan”. U intervjuu koji je dala za WOCA podcast, 4. siječnja 2011. Warden nije željela komentirati cijenu te kampanje ni tko ju točno plaća. Ona sama još uvijek nije napustila posao, iako kaže kako je apsolutno sigurna da je jedna od „spašenih” i da je smak svijeta neizbježan. Kaže i kako to „*nije stvar uvjerenja, već da je to činjenica; sve piše u Bibliji*” (Warden,

2011). No, nakon 21. svibnja 2011. Warden se izgubio svaki trag u medijima, a na njezinoj web stranici ništa nije mijenjano od svibnja.

Slična je situacija i s Marie Exley. Ona je napustila svoj dom u Colorado Springsu kako bi putovala s grupom koja je obilazila gradove i širila poruku Harolda Campinga. Exley je dala brojne izjave o svojoj nepokolebljivoj vjeri u „sudnji dan”, te o tome kako ju je ta vjera izolirala od većine obitelji i prijatelja (Breen, 2011). No i ona se povukla iz medija, na njezinom twitter profilu (<http://twitter.com/#!/Mariebelieves>) zadnji "tweet" je od 20. svibnja 2011.

Robert Fitzpatrick najpoznatija je „žrtva” Harolda Campinga. Na temelju Campingovih kalkulacija, napisao je knjigu „Doomsday Code” te kaže kako se u Bibliji nalazi neupitan dokaz Campingovih tvrdnji. Kada je upitan pristaje li dati intervju 22. svibnja 2011. ukoliko svijet još bude netaknut odgovorio je: *„Neću ni pomisliti na to budući da se to neće dogoditi. Telefoni neće raditi. Potres će biti tako užasan da će se sva infrastruktura uništiti”* (Wallace, 2011). Njegovo potreseno, zbunjeno lice obišlo je svijet 21. svibnja 2011., youtube su preplavile snimke Fitzpatricka koji govori kako ne razumije što se dogodilo. Na upite gdje su novci i hoće li vratiti ljudima novce, vidno uznemiren odgovara *„Novca nema, novci su potrošeni, novca nema”* (RedEyeREMIX, 2011; revelsdis, 2011). Fitzpatrick je slomljen čovjek, ne zna više što da vjeruje, ne zna vjeruje li da će smak svijeta biti 21. listopada 2011. Kaže kako se nakon toliko vremena i novca posvećenog grupi Family Radio osjeća umorno i ne vidi više smisao u dijeljenju letaka (Grunlund, 2011).

Harold Camping dao je brojne intervju u kojima iznosi svoje potpuno uvjerenje da će se 21. svibnja 2011. dogoditi „sudnji dan”, „spašeni” će biti podignuti u nebo, a „grješnici” živjeti u agoniji do konačnog smaka svijeta. Opisao je detaljno kako će to izgledati (BibleandScience2, 2011). On je, na koncu, svojim izračunima i došao do tih datuma proučavajući Bibliju godinama. Camping je nakon 21. svibnja 2011. bio posve siguran, unatoč tome što je upravo doživio neistinost svojih predviđanja, da je za pet mjeseci sigurno kraj. Brojna pitanja u njegovoj emisiji Open Forum bave se neispunjenjem proročanstva. Neki pozivatelji čak i otvoreno ismijavaju Campinga i njegova tumačenja, no on mirno citira odlomke iz Biblije kao dokaz svega. Tako je jednom pozivatelju u emisiji 1. lipnja 2011. Camping odgovorio da je *„21. svibanj 2011. bio vrlo spiritualan, sve se dogodilo kako smo predvidjeli, samo ne fizički”*

(Camping, 2011d). No, u svojem obraćanju vjernicima 16. listopada 2011., Evans kaže kako ih je „21. svibanj naučio mnogo toga, bolnu, ali neophodnu lekciju da ne mogu tako jednostavno interpretirati Božje riječi. Ne smijemo misliti da razumijemo nešto samo zato što u to vjerujemo. Sva tumačenja ukazuju na to da je 21. listopada zaista dan smaka svijeta, puno dokaza postoji. Ali ako se to ne dogodi, Bog će nas osnažiti. Ako smo nešto propustili, on će nas osnažiti” (Evans, 2011).

Osoba, u ime vjerovanja, mora poduzeti akcije koje je teško poništiti

www.Ministrywatch.com je web stranica koja se bavi transparentnošću rada vjerskih organizacija kako bi pružila sve potrebne informacije potencijalnim donatorima. Prezentira temeljne ideje organizacije, profil vodstva, prihode i rashode i generalno, pokušava evaluirati rad organizacije. Prema njihovim podacima, neto vrijednost organizacije Family Radio 2007. godine procijenjena je na više od 120 milijuna dolara, što je ogroman iznos uzevši u obzir da su donacije slušatelja gotovo jedini izvor financiranja (83%). Internal Revenue Service (Porezna uprava) 2009. godine objavila je podatke o financijskom poslovanju grupe. Ovaj put je vrijednost procijenjena na oko 72 milijuna dolara, dakle u dvije godine vrijednost se smanjila za 50 milijuna dolara. Samo 2009. godine Family Radio je primio 18 milijuna dolara donacija (Internal Revenue Service, 2009). Bit će zanimljivo vidjeti financijske podatke za 2011. godinu. To misle i neki nezadovoljni donatori. Naime, u javnosti su se pojavile optužbe kako je čitava propaganda oko smaka svijeta prijevara kojom se od vjernika žele izvući donacije (Phan, 2011). Na stranici www.eBibleFellowship.com i www.BibleMinistrieInternational.com pojavili su se naputci kako su, uz Family Radio, to jedine organizacije kojima bi vjernici koji žele biti „spašeni” trebali donirati novce. Neki bivši Campingovi sljedbenici najavili su i tužbe zbog prijevare. No, Camping tvrdi kako su sve donacije, oko 100 milijuna dolara, potrošene u svrhu „širenja Božjeg plana”, postavljanje jumbo plakata, dijeljenje letaka i kupovinu kombija kojima su „misionari” obilazili gradove i širili vijest o smaku svijeta (ibtimes, 2011a; ibtimes, 2011b; ibtimes, 2011c).

Campingovi sljedbenici definitivno su poduzeli aktivnosti kojima su se obvezali svom vjerovanju. Robert Fitzpatrick potrošio je čitavu životnu ušteđevinu, oko 140 tisuća dolara, na tisuću oglasa koji upozoravaju na smak svijeta (Wallace, 2011). U

raspravi na stranici http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgement_May212011/ o poteškoćama s kojima su se susreli zbog svoje vjere A. (2011) kaže: „U posljednjih 10-ak godina, Kathy (supruga, op.a.) i ja smo izgubili sve naše prijatelje, karijere i uštedevinu, a susjedi nas omalovažavaju”. Tony Vicari (2011) odgovara „Ja sam isto omalovažavan na poslu, obitelj i prijatelji misle da sam lud. Financijski sam iscijeđen, unovčio sam mirovinski fond, ispraznio račune, digao hipoteku na kuću, zadužio dvije kreditne kartice, i sve to napravio da bi širio poruku o sudnjem danu. Nimalo ne žalim jer znam da je sve to bilo u skladu s Božjom riječi”.

Sam Camping, kao i njegovi bliski suradnici Evans i McCann, iako nije poznato jesu li i koliko materijalnih sredstava uložili u pokret, definitivno su se obvezali svojim imenom i likom.

Predviđanje mora biti dovoljno specifično i vidljivo u stvarnom svijetu kako bi ga događaji mogli nedvojbeno pobiti

Ono što se trebalo dogoditi dovoljno je specifično i vidljivo. Camping je na temelju svojih izračuna utvrdio kako je 21. svibnja 2011. točno 7000 godina nakon 4990. g. pr. Kr., kada je započela velika poplava koja je uništila čovječanstvo, a ovih 7000 godina predstavljaju 7 dana koje je Bog dao Noi da upozori svijet da se pripremi za uništenje. Na kraju tog razdoblja bit će ogromni potres kakav još nije viđen u povijesti i grobovi će biti otvoreni po čitavom svijetu. Isus će doći i pokupiti tijela „spašenih”, njih oko 200 milijuna, a „grješnici” će biti ostavljeni da žive u agoniji. Nakon pet mjeseci, 21. listopada 2011., doći će do konačnog i potpunog uništenja svijeta (BibleandScience2, 2011).

Jasno, nakon 21. svibnja 2011. shvatio je da je „spasenje” spiritualni pojam zbog čega „uništenje” nije bilo vidljivo, ali se svakako dogodilo („Paradise postponed”, 2011; Camping, 2011d). Iako je Camping prvotno smatrao kako će kraj biti užasan, bolan i uz vatru i erupcije, u zadnjim tumačenjima siguran je kako je Bog milosrdan i kako će kraj biti tih i nespektakularan. Jedan tren ćemo postojati, a drugi će sve biti gotovo +(Camping, 2011c). U svakom slučaju, 22. listopada 2011. nismo trebali više biti ovdje.

Takav pobijajući događaj mora se dogoditi i biti prepoznat od strane vjernika

Očito je da se 21. svibnja 2011. nije dogodio razorni potres i „spašeni” nisu otišli u raj. Campingovo proročanstvo nije se ostvarilo, no on je našao izlaz. Iako je ranije ustvrdio da bi „*prkosio Bogu ukoliko bi rekao da postoji mogućnost da se probudi 22. svibnja*” i da „*ne postoji ikakva mogućnost da će se to dogoditi*” (BibleandScience2, 2011), 23. svibnja 2011. ipak je bio prisiljen priznati da je možda pogriješio. Pri tome je naglasio da je pogriješio samo u tumačenju, odnosno događaj je bio duhovan, a potres o kojem je govorio kao i dolazak Isusa Krista dogodili su se, ali neprimjetni smrtnicima (Camping, 2011c; Camping 2011d). Reinterpretacija je uvijek dobro rješenje, posebice kod tumačenja božjih riječi, jer zapravo, tko može očekivati da običan čovjek potpuno razumije Božji naum.

Izjave članova grupe na stranici http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/ pružaju nam uvid u njihov doživljaj diskonfirmacije. Neki članovi suočeni s činjenicom da su bili u krivu doživjeli su bolne psihološke posljedice. Na primjer, G.Agate (2011b) kaže „*Teško je pronaći nove riječi koje bi nas osnažile i učvrstile našu vjeru. Čini se da je naša vjera i Božja riječ dovedena u pitanje. Jedino što možemo sada učiniti je moliti se. Znam da se mnogima od nas to čini nedovoljnim. Osjećamo se potpuno slomljeno, beznadno. Kao da smo izgubljeni i nemamo gdje pronaći mir i utjehu. Mnogi od nas su napustili posao, ciljeve i sve planove za budućnost. Depresivan sam i razmišljam o samoubojstvu, ali to bi bilo pogrešno iz mnogo razloga. Kao i uvijek, mogu jedino čekati na Gospodina*”. Josiah J. Israel (2011) kaže „*Ne znam kuda ići odavde; kraj mora doći sad, mora doći sad*”. Negativne psihološke posljedice o kojima izvještavaju upućuju na prepoznavanje nesklada između proročanstva i uvjerenja.

Vjernik mora imati socijalnu podršku grupe

Ovo je uvjet koji je teško evaluirati jer treba definirati što je socijalna podrška i koja količina je dovoljna. Razumno je pretpostaviti da je količina socijalne podrške varirala među sljedbenicima Harolda Campinga. Naravno, svima je bila dostupna emisija Open Forum, kao i druge internetske grupe koje su prihvatile Campingovo uvjerenje. Organizirale su se grupe za čitanje Biblije, yahoo i facebook grupe, postojao je zaista velik broj web stranica na kojima su se istomišljenici mogli okupiti.

Primijećeno je kako se vjernici međusobno podržavaju i tješe. Kad netko izrazi dvojbu ili strah, drugi članovi ga pokušavaju razuvjeriti i ohrabriti. Na primjer, u raspravi o razočaranju zbog neostvarenog proročanstva na stranici <http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgement> _May212011/ Awie Mulder (2011) kaže „Bog ima vrlo dobar razlog zašto se ništa nije dogodilo. Budite ohrabreni, njegova ljubav traje vječno. Ali mogu jamčiti njegovoj voljenoj djeci da će On doći i taj dan je blizu”. G. Agate (2011a) ohrabruje „On nas neće ostaviti u ovom svijetu boli i patnje. Izliječit će nas sve sa svojim dolaskom. Da, ponovno to zvuči predobro da bi naši ljudski umovi to mogli shvatiti. Zato imamo vjeru, vjeru koja proizlazi iz Božje riječi”. Čini se da su članovi imali dovoljnu količinu socijalne podrške. No, ono što razlikuje ovu grupu od onih ranije proučavanih je baš to oslanjanje na moderne tehnologije, a manje na izravni ljudski kontakt, zajednički suživot i dijeljenje iste sudbine. Naravno, postojali su i organizirani sastanci na kojima se molilo i čitala Biblija, te slušale propovijedi. Također su se organizirale skupine koje su putovale po svijetu i širile vijesti o nadolazećem smaku svijeta. No, količina socijalne podrške mnogo je varijabilnija nego kod geografski bližih i povezanih grupa poput „Lake City” grupe. Camping je donekle distanciran od svojih sljedbenika, tim više što im se uglavnom obraća preko radija ili televizije, a ne kao gđa. Keech ili gđa. Shepard licem u lice. On nije prorok niti tvrdi da ima izravnu vezu s Bogom, on je samo tumač, učenik, kako sam za sebe kaže (Camping, n. d.), stoga je i njegov autoritet kao vođe donekle upitan, iako ga još uvijek nitko unutar grupe nije osporio.

Tablica 1

Prikaz opaženih obrazaca ponašanja članova grupe „Family Radio” kategoriziranih prema uvjetima nužnim za manifestaciju kognitivne disonance kroz pojačanu propagandu i regrutiranje novih članova

<i>UVJETI</i>	<i>Opažena ponašanja</i>
Osoba mora istinski vjerovati u ideju pokreta i njeno ponašanje mora biti sukladno tom uvjerenju	<ul style="list-style-type: none"> • verbalno izražavanje uvjerenja • nuđenje dokaza i objašnjenja
Osoba, u ime vjerovanja, mora poduzeti akcije koje je teško poništiti, na primjer dati otkaz na poslu, razdijeliti svu imovinu i slično	<ul style="list-style-type: none"> • javno obznanjivanje uvjerenja • materijalne donacije • ulaganje vremena i energije • ulaženje u sukob s drugima zbog uvjerenja
Predviđenje mora biti dovoljno specifično i vidljivo u stvarnom svijetu kako bi ga događaji mogli nedvojbeno pobiti	<ul style="list-style-type: none"> • specificirano vrijeme događaja • precizni opis samog proročanstva
Takav pobijajući događaj mora se dogoditi i biti prepoznat od strane vjernika	<ul style="list-style-type: none"> • priznanje kako proročanstvo nije ispunjeno • negativne psihološke posljedice kao reakcija na prepoznatu diskonfirmaciju
Vjernik mora imati socijalnu podršku grupe	<ul style="list-style-type: none"> • traženje međusobne potpore • ohrabrivanje i tješjenje

Ishodi diskonfirmacije

Očekivano ponašanje

Na temelju teorije kognitivne disonance, nakon diskonfirmacije trebao bi uslijediti još veći entuzijazam vjernika i pokušaj regrutiranja novih članova u grupu. Proučavanjem ponašanja članova grupe „Family Radio” zaključili smo da grupa u dovoljnoj mjeri zadovoljava postavljene uvjete za manifestaciju takvog ponašanja (tablica 1), stoga možemo očekivati navedene ishode diskonfirmacije. Grupa bi svakako trebala nastaviti sa svojim djelovanjem, reinterpetirati proročanstvo ili kao pogrešno shvaćeno ili kao ostvareno, samo na neki duhovni, odnosno nama neprovjerljiv način. Također se, na temelju teorije kognitivne disonance, očekuje da će grupa pojačati propagandne aktivnosti i pokušati pridobiti još članova jer, prema Festingeru, to je jedini način da se disonanca u potpunosti eliminira. Grupa, tj. njeni članovi bi, dakle, trebali biti još prisutniji u medijima, te i dalje uvjereni u točnost proročanstva i s još većim elanom za širenje Campingovog tumačenja. Neki će odustati od vjerovanja ili će reinterpetacija biti dovoljna da umanjí njihovu disonancu, ovisno o stupnju posvećenosti uvjerenju. No, Camping i njegovi najbliži suradnici poput Toma Evansa ili Chrisa McCanna koji su se snažno obvezali uvjerenju i uložili mnogo u njegovo održavanje trebali bi osjećati naj snažniju disonancu i ponašati se u skladu s pretpostavkama teorije.

Opaženo ponašanje

a) reinterpetacija

21. listopada 2011. je stigao, a Campingovo proročanstvo nije se ostvarilo. Vjernici su se suočili s bolnom disonancom. Jedan od načina nošenja s njom je svakako reinterpetacija. Uvid u reakcije i razmišljanja vjernika u tim trenucima pruža nam yahoo grupa TimeandJudgment_May212011 (http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/), njeno praćenje omogućuje nam uvid u sve iracionalnije pokušaja objašnjenja zašto (još) nije došlo do smaka svijeta. Na dan kada je smak svijeta trebao nastupiti Campingovi sljedbenici imali su još relativno uvjerljivo opravdanje da točan sat nije bio utvrđen. Tako Mark Dutton (2011a) uvjerava ostale

kako će „do smaka svijeta doći ili u 18h ili u ponoć po jeruzalemskom vremenu, prerano je da svijet uživa u ismijavanju”.

U noći s 21. na 22. listopad 2011., nakon što je i taj rok prošao, neki članovi počinju iznositi sve iracionalnije ideje koje su dočekane entuzijastično i koje su pružile novu nadu. Mark Dutton (2011b) opet kaže „Sada se vidi mudrost gospodina Campinga. Sjećate se kada je rekao da će se kraj vjerojatno dogoditi 21., i da je siguran da će biti iznenađen i bez patnje nespasjenih? Moguće je da se to dogodi idući dan ili još noćas”. Josiah J. Israel (2011) tvrdi kako je moguće da je „vrijeme sad zamrznuto u 21.10., te kad u svim krajevima svijeta taj datum završi, vrijeme će prestati postojati.” I to razdoblje je prošlo, a nove teorije su izranjale s diskonfirmacijom svake prethodne. Naravno, svaku teoriju, svako objašnjenje pratio je odlomak iz Biblije koji objašnjava zašto je to tako i kako je zapravo sada očito što će se dogoditi.

Nakon što je prošlo to prvotno razočaranje, sve su češće teme i rasprave o Božjoj nepogrešivosti i savršenosti. Na primjer bible_jim (2011) kaže: „Bog je jasno progovorio, a mi opet ne razumijemo savršeno. To je test koji je čovjek „padao” od početka. Hoćemo li zaključivati na temelju svoje percepcije ili nepogrešive riječi Boga?”. Utjeha se pronalazi i u molitvi i razmišljanjem nad odlomcima iz Biblije. Tom Evans u svom obraćanju 20. studenog 2011. kaže: „Što sada vjernici trebaju? Trebamo strpljenje. Bog to kaže i obećava u knjizi Otkrivenja. Zato ne odbacujte uvjerenje. On će doći.” (teenagrinn, 2011).

Tek u ožujku 2012. Family Radio izdaje priopćenje u obliku pisma Harolda Campinga: „Iako skrušeno priznajemo da smo pogriješili glede datuma, Bog je iskoristio ovo upozorenje kako bi se obratio ljudima. U mjesecima nakon 21.5. (2011.) Biblija je izašla iz sjene i sad o njoj raspravljaju brojni ljudi koji prije nisu pokazivali ikakvo zanimanje. Pozornost svijeta je usmjerena na Bibliju. Čitanje i raspravljanje o Bibliji nikada nije loše, čak i ako je ljudi ismijavaju ili sumnjaju u njenu autentičnost.” (An Important Letter from Mr. Camping, 2012).

b) napuštanje uvjerenja

Promatrajući aktivnost na stranici http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgement_May212011/ možemo zaključiti da je velik broj članova napustio grupu ili bar da manje sudjeluju u raspravama. Ako kao kriterij uzmemo broj „postova” po

mjesecima, najveća aktivnost bila je u svibnju 2011. (1171 post). Nakon toga opada, a u listopadu 2011. je ponovno primijećen porast aktivnosti (585 post) (prilog 1).

U ožujku 2012. Camping u svom priopćenju navodi kako nema dokaza koji upućuju na drugi datum, niti ih traži: „*Bog nas je posramio kroz ove događaje kako bismo još revnije istraživali Bibliju, ne u potrazi za datumima, već boljim razumijevanjem vjere. Skrušeno shvaćamo da nam Bog neće reći datum Kristovog povratka, kao niti datum naše fizičke smrti. Razumijemo da se mnogi ljudi nadaju da ćemo im mi reći taj datum. Činjenica jest da je i Family Radio jedno vrijeme to podržavao, ali sada razumijemo da su oni ljudi koji su govorili da čovjek ne može znati dan ni sat bili u pravu, a mi u krivu.*” (An Important Letter from Mr. Camping, 2012).

c) podjele u grupi

Nakon što je objavljeno Campingovo pismo u kojem odustaje od traganja za datumima i priznaje da je pogriješio (An Important Letter from Mr. Camping, 2012) došlo je do sukoba unutar grupe. Chris McCann (2012) tvrdi kako „*to pismo nema težinu za Božju djecu*”. Također navodi kako ne želi sudjelovati u širenju poruke koju Biblija ne podržava i iz tog razloga nije objavio Campingovo pismo na svojoj stranici www.ebiblefellowship.com niti na yahoo grupi TimeandJudgement_May212011 (http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgement_May212011/).

d) jačanje propagandnih aktivnosti/pokušaja privlačenja novih članova

Nije zapaženo povećanje propagandnih aktivnosti, niti pokušaja pridobivanja novih članova. U medijima se grupa Family Radio više niti ne spominje. Neposredno nakon 21. listopada 2011. Camping nije davao izjave novinarima. U člancima koji su se bavili grupom navodi se kako nitko iz „Family Radia” nije želio komentirati neispunjavanje proročanstva. Na sve upite novinara odgovarali su da ne žele davati nikakve izjave za medije (Newcomb i Little, 2011).

23. listopada 2011. je poslan e-mail grupi s upitima o mogućem objašnjenju neispunjenog proročanstva, kao i o budućnosti grupe. U kratkom odgovoru, primljenom 24. listopada 2011. od Campingove kćeri, navodi se kako „*Camping trenutno nema objašnjenja, razmišlja i moli se za mudrost, Bog ima svoje razloge zašto sve čini*” (Susan Espinoza, privatna korespondencija, 24.10.2011).

Camping je prvu izjavu dao 25. listopada 2011, odnosno snimio je audio poruku koja je objavljena na web stranici grupe (www.familyradio.com). U njoj kaže: „*Zašto se Isus Krist nije vratio 21. listopada? To se čini sramotnim za Family Radio. Ali Bog je bio odgovoran za sve. Do tog smo zaključka došli nakon pažljivog proučavanja Biblije. Mogao je sve zaustaviti da je htio*”. Nadodaje „*Štogaod činili, ne smijemo ni na trenutak osjećati da nas je Bog napustio, da nam više ne pomaže ili da nema interesa za nas. Bog nas neće napustiti*” (Camping, 2011d).

Naknadno je Camping odstupio sa svih funkcija, a čak se i ispričao na „*netočnim i grješnim izjavama koje su davali*” (An Important Letter from Mr. Camping, 2012).

Iako se Camping povukao, Chris McCann nastavlja s vođenjem svoje stranice www.eBibleFellowship.com kao da se ništa nije promijenilo, grupa TimeandJudgment_May212011 (http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgement_May212011/) još uvijek vrlo aktivno raspravlja o novim datumima i tumačenjima Biblije; čini se kako je većina nastavila dalje, bez potrebe za traženjem novih članova ili većom propagandom djelatnošću, barem koliko se može primijetiti ovim ograničenim uvidom u ponašanje članova. Jedina informacija o mogućem dodatnom angažmanu je izjava Chrisa McCanna da planira ne samo nastaviti sa radom kao do sada, već i pokrenuti elektronički časopis i opet uvesti inicijativu dijeljenja Biblija onima koji to zatraže na web stranici (Carvalho, 2012).

RASPRAVA

Živimo u doba masovnih medija. Tako je Marian Keech na raspolaganju imala lokalne novine, dok je Haroldu Campingu na raspolaganju Facebook, Twitter te vlastita radio emisiju koja se emitira na 30 jezika. No, s druge strane globalizacija je možda razlog manje kohezivnosti grupe „Family Radio”. Unatoč tome što njegove poruke mogu doprijeti do više ljudi, ti ljudi nisu toliko posvećeni uvjerenju jer je ulazak i izlazak iz grupe razmjerno neprimjetan. Naravno, istaknuti članovi grupe koji dolaze na sastanke, sudjeluju u izradi plakata i letaka, oni koji su prodali imovinu kako bi putovali svijetom i širili Campingove poruke su oni koji zaista zadovoljavaju postavljene uvjete i čije nas ponašanje zanima. Allison Warden, Marie Exley, Robert Fitzpatrick, važna imena koja su se pojavljivala u novinama kao Campingovi vjerni sljedbenici, donirali su novce, putovali su svijetom šireći poruku o „sudnjem danu”, davali su intervjuue u kojima su iskazivali potpuno uvjerenje da će 21. svibnja biti spašeni – više ih nema u medijima.

Još jedan faktor koji tome pridonosi jest da Family Radio postoji neovisno od Campinga i njegovih doktrina, radio postaja je utemeljena 1958., a Camping je sa svojim proročanstvima o smaku svijeta započeo 1988. godine (Who or What is Family Radio, n. d.). Family Radio, iako u medijima prihvaćeno kao ime grupe koja očekuje smak svijeta, zapravo je grupa ljudi koji vjeruju u različite stvari. S obzirom da su članovi grupe već više puta doživjeli diskonfirmaciju, između ostalog, vrlo snažnu 21. svibnja 2011. kada su trebali biti „spašeni”, možda zaista postoji granica do koje grupa može izdržati razočaranja.

Nakon 21. listopada 2011. grupa više ne djeluje, barem ne okupljena oko Campinga i Family Radia. S obzirom da je njihov duhovni vođa odustao od daljnjeg traganja za datumima i napustio svoj položaj, trenutno nemaju centralnu figuru oko koje bi se okupili. No, Campingov proročanski autoritet ne proizlazi iz izravne komunikacije s Bogom. Njegovi sljedbenici percipiraju ga kao učitelja i tumača Biblije. To pruža mogućnost nekim drugim članovima da preuzmu ulogu vođe i proroka ukoliko uspiju ponuditi dovoljno prihvatljivo novo tumačenje. Čini se kako je Chris McCann već preuzeo određenu inicijativu kada se Camping odrekao svog proročanstva. McCann tvrdi kako je *„to što je Harold Camping, koji je govorio riječima Boga, sada izrekao*

nešto toliko u suprotnosti s Biblijom, zapravo očita kušnja za prave vjernike, Bog na taj način testira koliko smo mu odani” (McCann, 2012).

Očekivano ponašanje grupa „sudnjeg dana” nakon diskonfirmacije jest jačanje propagandnih aktivnosti i traženje novih članova. No, je li to u ovom slučaju uopće moguće? Na kampanju prije 21. svibnja 2011. potrošeno je oko milijun dolara, svijet je bio preplavljen naljepnicama, majicama, autima oblijepljenim porukama da se kraj bliži. Harold Camping je medijska ličnost, on egzistira preko svog radio programa, televizije, nebrojenih intervjua koje je dao novinarima; na koji bi način to mogao pojačati? U razdoblju između 21. svibnja i listopada 2011. medijska zainteresiranost za Campinga je opala. Ovaj put je tek kratka vijest u novinama posvećena Campingu i njegovom predviđanju, za razliku od čitavih emisija i članaka u svibnju. Uklonjeni su i jumbo plakati, te iako je Camping i dalje davao intervjue cijela „kampanja” poprimila je mirniji tijek. Ilustrativni prikaz zainteresiranosti javnosti za aktivnosti grupe pruža nam aplikacija GoogleTrends. Pomoću te aplikacije možemo pratiti koliko je neki pojam tražen u određenom razdoblju putem tražilice Google, a pruža i informacije o količini internetskih vijesti vezanih uz pojam. Provjerili smo broj traženja za pojmove Harold Camping i Family Radio u 2011. godini. Tako je za pojam „Harold Camping” najviše zanimanja bilo 22. svibnja 2011. Broj pretraga bio je 21 put veći od prosjeka za 2011. godinu. Drugo odstupanje od prosjeka bilo je 16. listopada kada je broj pretraga bio 2.8 puta veći od godišnjeg prosjeka. Slična je situacija s pojmom „Family Radio”, najveći broj pretraga bio je 22. svibnja, 13 puta veći od prosjeka za 2011. godinu, a 16. listopada broj pretraga bio je 1.1 put veći od godišnjeg prosjeka (prilog 2). Količina internetskih vijesti pratila je taj trend.

Možemo se pitati koliko je medijska prisutnost, tj. odsutnost rezultat stvarne želje za propagandom, a koliko odraz društva u kojem živimo. Nakon svibnja došle su nove, senzacionalnije teme, a Camping i njegovi sljedbenici postali su stara vijest. Iz tog nam razloga medijska zastupljenost nije najbolji indikator promidžbenih aktivnosti grupe.

Na žalost, imamo vrlo malo uvida u individualne pokušaje pridobivanja novih članova s obzirom na izvore podataka s kojima raspolažemo. 19. listopada 2011. poslan je e-mail grupi u svrhu provjere otvorenosti prema svijetu, a to je učinjeno i 23. listopada 2011. Oba puta primljen je odgovor Campingove kćeri, Susan Espinoze. U

oba slučaja odgovor je vrlo smireno napisan, bez puno emocionalnog angažmana oko proročanstva. Nisu zamijećene neke razlike u njenom stavu prije i poslije diskonfirmacije. U e-mailu poslanom 19. listopada postavljeno je pitanje postoji li mogućnost da ipak ne dođe do smaka svijeta i što će se dogoditi s grupom ukoliko se to dogodi. Na to kaže „*Nije vjerojatno, ali naravno postoji mogućnost da ne dođe do smaka svijeta sada jer ne znamo sve. Samo Bog zna sve. Ako se to dogodi, Family Radio će nastaviti dalje*” (Susan Espinoza, privatna korespondencija 19.10.2011). Drugi e-mail poslan je 23. listopada 2011., a najvažnije pitanje bilo je kako Camping objašnjava neispunjavanje proročanstva. Espinoza odgovara kako „*U ovom trenutku, gospodin Camping nema objašnjenje zašto se predviđanje nije ostvarilo, osim očitog da je Bog odlučio kako još nije vrijeme*” (Susan Espinoza, privatna korespondencija 24.10.2011). Vjerovanje u Božji plan, prepuštanje njegovom vodstvu i poniznost pred iskušenjima, glavne su teme koje se provlače kroz njene izjave.

Camping je u lipnju doživio blaži moždani udar te je na neko vrijeme hospitaliziran. Komunikaciju s grupom ostvarivao je preko audio poruka koje su objavljivanje na web stranici grupe (www.familyradio.com). Ne možemo znati koliki je to utjecaj imalo na aktivnosti grupe, ali možemo pretpostaviti kako je nedostatak čvrstog vodstva oslabio entuzijazam članova za širenjem proročanstva i posvećivanje grupi. Reinterpretacija je, čini se, dominantna metoda pri suočavanju s disonancom u ovom slučaju. Slično kao i kod „Lake City” grupe, privlačenje pažnje na Bibliju i širenje Božje riječi bila je stvarna svrha proročanstva. Kušnja i provjera snage vjere također je snažan motiv pri suočavanju s diskonfirmacijom. No prema Festingeru (1956), reinterpretacija, iako važna metoda pri suočavanju s disonancom, ne bi trebala biti dovoljna za njenu eliminaciju.

Prema Hardyck i Braden (1962) postoje još dva važna uvjeta za manifestiranje kognitivne disonance kroz pojačanu regrutaciju i traženje publiciteta, a to su ismijavanje i minimalna socijalna podrška. Ismijavanje nikada nije bilo toliko jednostavno, anonimno i bez posljedica. Svakako je prisutnije. Kada svaka osoba može biti anonimni komentator na forumu, pisati svoj blog ili objaviti video na youtubeu, što nas sprječava da podijelimo sa svijetom što mislimo o „luđaku Haroldu Campingu i njegovim budalaštinama”. Wolford (2011) izvještava kako je organizacija za praćenje društvenih mreža Crimson Hexagon analizirala preko 500000 rasprava na Twitteru koje su se

bavile Campingovim predviđanjem, a 67% svih tweetova bilo je humorističnog ili sarkastičnog tona. Osnovano je i nekoliko facebook grupa (<http://www.facebook.com/Survived2011>; <http://www.facebook.com/pages/Harold-Camping-is-a-FalseProphet/155880044478962?ref=t/>; <http://www.facebook.com/pages/Post-Rapture-Looting/116030068480558>) čiji je cilj ismijavati Campinga i njegovog proročanstva. Organizacija „Freedom from Religion Foundation” započela je medijsku „anti-kampanju”, njihovi jumbo plakati nosili su poruke „U razum vjerujemo”, „Između 2005 i 2009, Family Radio je skupio 80 milijuna dolara. Ponekad se isplati biti u krivu”, „Još smo ovdje. Učinimo svijet boljim” i slično (Sun, 2011). Ismijavanje Harolda Campinga i njegovih sljedbenika bilo je zaista sveprisutno, stoga je taj uvjet svakako zadovoljen.

Minimalna socijalna podrška je nešto što je vrlo teško definirati. Treba postojati određena količina socijalne podrške jer bi bez nje pojedinac vrlo teško izdržao pritisak diskonfirmacije. No, ne treba je biti previše kako grupa ne bi postala zatvorena. Već smo napomenuli kako je grupa „Family Radio” nešto drugačija od prije proučavanih grupa. Prvenstveno, postoji u vremenu koje je bitno različito od onoga u kojem su djelovali „Lake City” grupa ili „Kolonija”. Te grupe ovisile su o fizičkom kontaktu i geografskoj povezanosti kako bi opstale. Komunikacija je bila osobna, članovi su se poznavali, a u nekim slučajevima i živjeli zajedno. Danas to više nije tako. Mnogo je više načina komunikacije, mnogo je veći i protok informacija. Campingova tumačenja su svima dostupna, on ih ne čuva samo za „unutarnji krug” svojih sljedbenika kao Marian Keech. Njegovi sljedbenici nisu samo pasivni primatelji informacija, već su aktivni sudionici koji pišu svoje blogove, osnivaju grupe za raspravu i podršku, održavaju tjedne sastanke, te preplavljaju internet „dokazima”. Pri tome, često jedni o drugima znaju samo nadimak na forumu. Moderna tehnologija utjecala je na sve aspekte ljudskog života te je moguće da je utjecala i na posljedice diskonfirmacije. Dakle, moguće je da je ne samo količina, već i kvaliteta socijalne podrške važan faktor pri suočavanju s disonancom.

Nedostatci

Jedan od nedostataka ovog istraživanja su ograničeni izvori podataka. U idealnim okolnostima, podatke bi trebalo prikupljati iz različitih izvora od kojih su glavni direktno opažanje, opažanje sa sudjelovanjem, intervjui, podatci iz dokumentacije, podatci iz arhiva i fizički artefakti (Yin, 2003).

S obzirom na neiskustvo istraživača pri korištenju ovakve metode istraživanja, a i već spomenuti nedostatak podataka, prisutna je subjektivnost prilikom interpretacije. Podatci o članovima dobiveni su posredno, kroz intervjue koje su davali i druge materijale do kojih se došlo na internetu. Novinski članci su u većini slučajeva senzacionalistički napisani i upitne vjerodostojnosti te je iz tog razloga prednost dana audio i video snimkama. S obzirom da su postavljena pitanja izvan kontrole istraživača, velik dio tih informacija nije bio zanimljiv za ovu konkretnu temu.

Praćenje yahoo grupe *TimeandJudgment_May212011* (http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/) pružilo je neke direktne informacije o razmišljanju članova, ali vrlo malo o njihovom ponašanju. Osobna korespondencija sa Susan Espinozom predstavlja jedinu izravnu komunikaciju sa članovima, a informacije koje je pružila su šture i ne daju odgovore na sva postavljena pitanja. Campingova bolest jedan je od faktora koji su mogli utjecati na slabiju aktivnost grupe u mjesecima prije i nakon 21. listopada 2011. S obzirom na navedena ograničenja, ne raspoložemo s mnogo informacija o grupi prije i poslije diskonfirmacije, moguće je stvoriti samo generalnu sliku, stoga su i zaključci koje smo donijeli na temelju ove analize vrlo ograničeni.

Praktične implikacije i preporuke za buduća istraživanja

S obzirom da ovakva istraživanja nije moguće replicirati, a niti kontrolirati uvjete u kojima se odvijaju, teško je dati konkretne preporuke. Ono što bi bilo poželjno i potrebno za bolju i cjelokupniju sliku slučaja svakako je više izvora podataka, i to neposredni kontakt s članovima, intervjui, triangulacija, praćenje grupe prije i nakon diskonfirmacije, korištenje više opažaća te detaljni i objektivni protokoli. Promatranje sa sudjelovanjem metoda je kojom bi se moglo dobiti najviše podataka o funkcioniranju grupe i svim aspektima ponašanja njenih članova, no ima značajne praktične i etičke implikacije. Zanimljivo je kako od „Lake City” grupe niti u jednom istraživanju grupa

„sudnjeg dana” nisu primijećeni pokušaji snažnije propagande i pridobivanje novih članova kao ishod diskonfirmacije. S obzirom da je to jedini studij slučaja koji je koristio metodu promatranja sa sudjelovanjem, moguće je da je to ključna metoda za stjecanje uvida u takva ponašanja.

Budući da uvjeti i ishodi koje Festinger navodi nisu operacionalizirani, već svedeni na opise ponašanja, teško je utvrditi zadovoljava li grupa u potpunosti neki uvjet te što zapravo znači povećanje propagandnih aktivnosti. Thompson i Oskamp (1974) tvrde kako je baš to razlog zašto u većini istraživanja grupa „sudnjeg dana” nije moguće niti potvrditi niti ne potvrditi hipotezu o povećanju propagandnih aktivnosti i pokušajima regrutiranja novih članova nakon diskonfirmacije. Ukoliko takvo ponašanje nije opaženo, jedino što se može zaključiti je da ili grupa ne zadovoljava uvjete u potpunosti ili se zbog nekih specifičnosti ta grupa razlikuje od drugih.

Svakako bi bilo korisno u nekim budućim istraživanjima više pažnje posvetiti utjecaju socijalne podrške na ponašanje nakon diskonfirmacije s obzirom da je to faktor koji se pojavljuje u nekoliko istraživanja kao moguće objašnjenje razlika. Također bi bilo zanimljivo proučiti utjecaj modernih tehnologija i načina komunikacije na djelovanje grupnih pokreta, prvenstveno na kohezivnost i doživljaj socijalne podrške među članovima. Pozitivne strane su stalna dostupnost potencijalne socijalne podrške i mogućnost slobodnog iznošenja mišljenja i uvjerenja. No, anonimnost, lak ulazak i izlazak iz grupe te određena difuzija u djelovanju i razmišljanju otežavaju postizanje grupne kohezije. Pogotovo, ukoliko ta uvjerenja ne dijelimo s najbližom okolinom. Vjerojatno, kao i kod „regularnih” grupa, oni članovi koji grupu doživljavaju važnim dijelom svog identiteta i aktivno sudjeluju u njenom djelovanju imat će najviše koristi od grupe u smislu percipirane socijalne podrške.

Treba još napomenuti kako ovakve grupe imaju složeni sustav isprepletenih vjerovanja s teološkim ili spiritualnim osnovama, te nisu ograničene samo na konkretno proročanstvo po kojima ih se označava. Možda, ukoliko je taj sustav vjerovanja dovoljno stabilan i razgranat, reinterpretacija postaje dovoljna za smanjenje disonance.

ZAKLJUČAK

Prema teoriji kognitivne disonance, nakon diskonfirmacije, članovi grupe trebali bi pojačati propagandne aktivnosti i pokušaje pridobivanja novih članova. Proučavanjem grupe „Family radio” utvrdili smo da grupa ostvaruje uvjete nužne za manifestaciju takve reakcije na diskonfirmaciju, međutim, ne pokazuje ju. Čini se kako je reinterpretacija glavna taktika suočavanja s disonancom u ovom slučaju, a prisutno je i napuštanje uvjerenja. Moguće je da to što nismo zapazili pokušaje regrutacije članova ili jačanje propagandnih aktivnosti proizlazi iz metodoloških nedostataka, odnosno nedovoljnog uvida u ponašanje pojedinih članova nakon diskonfirmacije. Također je moguće da je grupa, zbog ponavljanih diskonfirmacija, došla do granice nakon koje je vjerovanje popustilo pred dokazima ili da je reinterpretacija, u određenim okolnostima, dovoljna za eliminiranje disonance.

Postavlja se pitanje usporedivosti „modernih” grupa s onim prije proučavanim, posebno s obzirom na kohezivnost i kvalitetu socijalne podrške u kontekstu modernih načina komunikacije. S obzirom na stalno pojavljivanje novih grupa koje najavljuju smak svijeta bit će još prilika za proučavanje ovog fenomena, a zanimljivo bi bilo napraviti meta-analizu više različitih slučajeva, posebno s obzirom na aspekt socijalne podrške i količinu medijske eksponiranosti grupe.

LITERATURA

- 911WorldNews. (2011, 23.5.). *Doomsday wrong but Rapture WILL still happen 2011?* (video zapis). Preuzeto s <http://www.youtube.com/watch?v=GoE1WrPWZbo&feature=related>
- A. (2011, 26.12.). This new year... Preuzeto s http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/message/11300
- Agate, G. (2011a, 2.11.). Re: Encouragement. Preuzeto s http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/message/10939
- Agate, G. (2011b, 24.10.). Re: Wait upon the Lord! Preuzeto s http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/message/10750
- Agate, G. (2011c, 13.6.). WE are not wrong! Preuzeto s http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/message/9676
- An Important Letter from Mr. Camping. (2012, ožujak). Preuzeto s www.familyradio.com
- Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate
- „Awesome, it's the end of the world”: Doomsday campers travel the country preaching the Apocalypse...on May 21. (2011, 8.3.). *Daily Mail*. Preuzeto s <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1363837/Doomsday-campers-Project-Caravan-say-world-end-May21.html#ixzz1bJ17vUtv>
- Bagh, C. (2011, 24.5.). Harold Camping: "I don't know what you mean by the word repent". *International Business Times*. Preuzeto s <http://www.ibtimes.com/articles/150907/20110524/harold-camping-apocalypse-second-coming-of-jesus-end-of-the-world-seventh-day-adventist-william-mill.htm>
- BibleandScience2. (2011, 12.4.). *Harold Camping Interview (Judgement Day)*.(video zapis).Preuzeto s <http://www.youtube.com/watch?v=rIWlcU7UvpU&feature=related>
- bible_jim. (2011, 4.11.). Re: Time itself has come to an end as of the 21st? http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/message/10958
- Breen, T. (2011, 1.3.).End of Days in May? Believers enter final stretch. *msnbc*. Preuzeto s http://www.msnbc.msn.com/id/40885541/ns/us_news-life/t/end-days-may-believers-enter-final-stretch/#.T7tsZcW6_Dc

- Camping, H. (n. d.). *First Principles of Bible Study*. Preuzeto s http://www.familyradio.com/literature/pdfs/first_principles_of_bible_study/07202011/fpobs.pdf
- Camping, H. (2011a, 25.10.). Poruka Harolda Campinga (audio zapis). Preuzeto s www.familyradio.com
- Camping, H. (2011b, 20.9.). Poruka Harolda Campinga (audio zapis). Preuzeto s www.familyradio.com
- Camping, H. (urednik i voditelj). (2011c, 6. 6.). *Open forum* (audio podcast). Preuzeto s www.familyradio.com
- Camping, H. (urednik i voditelj). (2011d, 1. 6.). *Open forum* (audio podcast). Preuzeto s www.familyradio.com
- Carvalho, E. (2012, 17.3.). Sending out free Bibles (a post by Chris McCann). Preuzeto s http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/message/12310
- Dutton, M. (2011a, 22.10.) Re: Wisdom of Mr Campings last recorded message on FR. Preuzeto s http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/messages/10602?l=1
- Dutton, M. (2011b, 21.10.). Re: Having Had Mercy, Have Mercy! Part 1. Preuzeto s http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/message/10591
- Evans, T. (2011, 16.10.). Obraćanje na Alameda skupu (audio zapis). Preuzeto sa www.familyradio.com
- Festinger, L., Riecken H. i Schachter S. (1956). *When Prophecy Fails: A social and psychological study of a modern group that predicted the destruction of the world*. University of Minnesota Press. Izdanje Pinter & Martin (2008) s predgovorom Elliota Aronsona
- Grunlund, M. (2011,21.5.). Doomsday Code author admits he was wrong. *SILive*. Preuzeto s http://www.silive.com/news/index.ssf/2011/05/doomsday_code_author_admits_he.html
- Hardyck, J. A. i Braden, M. (1962). Prophecy fails again: A report of a failure to replicate. *Journa of Abnormal and Social Psychology*, 65, 136-141.
- ibtimes. (2011a, 24.5.). *Harold Camping Q&A: Camping claims no responsibility for suicidal followers (Part 1 of 3)*. (video zapis). Preuzeto s <http://www.youtube.com/watch?v=OE7f-29QMC8&feature=related>

- ibtimes. (2011b, 24.5.). *Harold Camping Q&A: Camping won't return any Doomsday money (Part 2 of 3)*. Preuzeto s http://www.youtube.com/watch?v=LaDO0hFPZ_4&feature=related
- ibtimes. (2011c, 24.5.). *Harold Camping Q&A: Camping has no advice for the followers whose lives are ruined (Part 3 of 3)* (video zapis). Preuzeto s <http://www.youtube.com/watch?v=XwHk30oaTsc&feature=related>
- Internal Revenue Service. (2009). Preuzeto s http://money.cnn.com/news/economy/storysupplement/family_radio/?iid=EL
- Josiah J. Israel. (2011, 22.10.). Time itself has come to an end as of the 21st? Preuzeto s http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/message/10641
- Judgement (n. d.). Preuzeto s <http://web.archive.org/web/20110608095448/http://www.familyradio.com/graphical/literature/judgment/judgment.html>
- McCann, C. (2012, 3.3.). Re: Mr. Camping's letter. Preuzeto s http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/message/12049
- McCann, C. (urednik i voditelj). (2011, 18.10.). *Questions and Answers* (audio podcast). Preuzeto s www.ebiblefellowship.com
- Mulder, A. (2011, 23.10.). Attention all you precious people of GOD . Preuzeto s http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/message/10951
- Newcomb A. i Little, L. (2011, 22.10.). Harold Camping: Doomsday Prophet Wrong Again. *ABC News*. Preuzeto s <http://abcnews.go.com/blogs/business/2011/10/harold-camping-doomsday-prophet-wrong-again/>
- newweblab. (2011, 24.5.). *Harold Camping Sticks to His "End of the World" Prediction; Changes Date*. (video zapis). Preuzeto s <http://www.youtube.com/watch?v=mGez8kzHgjc&feature=related>
- Paradise postponed: World will now end on OCTOBER 21 says preacher who was surprised we all survived Saturday. (2011, 24.5.) *Daily Mail*. Preuzeto s <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1390268/Rapture-Harold-Camping-explains-wrong--says-God-bring-Rapture-OCTOBER-21.html>
- Phan, K. T. (2011, 24.5.). Can Donors Sue Harold Camping? Preuzeto s <http://www.christianpost.com/news/can-harold-camping-be-sued-50457/>
- Praetorius, D. (2011, 1.4.). May 21, 2011: Judgment Day Rumors Spread Across The US. *The Huffington Post*. Preuzeto s http://www.huffingtonpost.com/2011/01/04/may-21-2011-judgment-day_n_804166.html

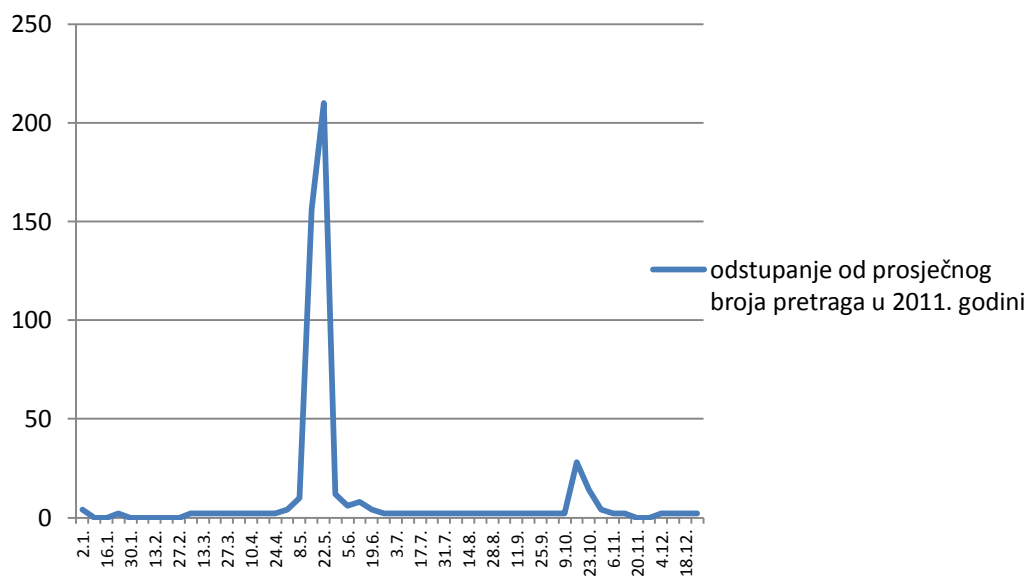
- RedEyeREMIX. (2011, 21.5.). *Robert Fitzpatrick reacts to doomsday false alarm.* Preuzeto s http://www.youtube.com/watch?v=tsN50hB8x_M
- revelsdis. (2011, 22.5.). *Believers and Skeptics React to Failed Doomsday of May 21st.* (video zapis). Preuzeto sa <http://www.youtube.com/watch?v=cwGaDBGV93w&feature=related>
- SantaCruzSDA. (2011, 19.5.). *Judgment Day Interview with Harold Camping* (video zapis). Preuzeto s http://www.youtube.com/watch?v=8SH2TjO8_Eo&feature=related
- Sun, E. (2011, 20.10.) Atheists' 'Fool Me Once' Campaign Blames Harold Camping, Christianity for Deceit. *The Christian Post*. Preuzeto s <http://www.christianpost.com/news/atheists-fool-me-once-campaign-blames-both-harold-camping-christianity-for-deceit-58881/>
- teenagrinn. (2011, 6.12.). Transcript of Tom Evans, one of the speakers at the Alameda Fellowship. Preuzeto s http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/message/11084
- The Bible reveals we can know may 21, 2011 is judgment day! (2010, 18.1.). Preuzeto s http://www.ebiblefellowship.com/outreach/tracts/wecan_know/
- Thompson, K. S. i Oskamp, S. (1974). Difficulties in replicating the proselyting effect in doomsday groups. *Psychological Reports*, 35, 971-978.
- Vicari, T. (2011, 26.12.). Re: This new year... Preuzeto s http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgment_May212011/message/11306
- Wallace, K. (2011, 17.5.). NYC man spends life savings on doomsday ad campaign. *Toronto Star*. Preuzeto s <http://www.thestar.com/news/world/article/992600--nyc-man-spends-life-savings-on-doomsday-ad-campaign>
- Warden, A. Intervju za WOCA podcast. (2011, 4.1.). Preuzeto s <http://amocalalive.libsyn.com/interview-with-allison-warden>
- Who or What is Family Radio. (n. d.). Preuzeto s www.familyradio.com
- Wolford, J. (2011, 24.5.). Harold Camping: Rapture Rescheduled for October 21, Twitter Laughs On. *WebProNews*. Preuzeto s <http://www.webpronews.com/harold-camping-rapture-rescheduled-for-october-21-twitter-laughs-on-2011-05>
- Yin, R. K. (2003). *Case Study Research: Design and Methods*. Sage Publications

PRILOZI

Prilog 1. Broj „postova” po mjesecima na yahoo grupi TimeandJudgment_May212011 (http://groups.yahoo.com/group/TimeandJudgement_May212011/)

godina	Sij	Velj	Ožu	Tra	Svi	Lip	Srp	Kol	Ruj	Lis	Stu	Pro
2012	294	320	498									
2011	742	428	414	348	1171	523	150	128	192	585	157	340

Prilog 2. GoogleTrends podatci o broju pretraga za pojmove "Harold Camping" i „Family Radio" u 2011. godini

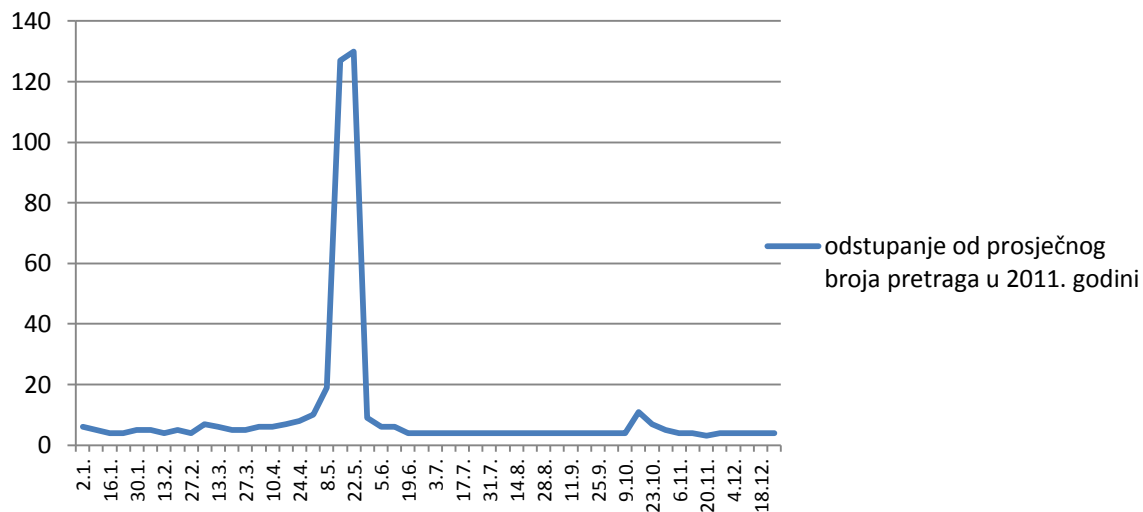

Legenda:

x- datumi za koje je bilježen broj pretraga

y- broj pretraga za određeni datum standardiziran u odnosu na aritmetičku sredinu pretraga u 2011. godini (aritmetička sredina je označena s 10)

Slika 1. Trend pretraga pojma „Harold Camping” na tražilici Google u 2011. godini

Legenda:

x- datumi za koje je bilježen broj pretraga

y- broj pretraga određenog datuma standardiziran u odnosu na aritmetičku sredinu pretraga u 2011. godini (aritmetička sredina je označena s 10)

Slika 2. Trend pretraga pojma „Family Radio” na tražilici Google u 2011. godini